

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)

της 17ης Ιουνίου 2010*

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-105/09 και C-110/09,

με αντικείμενο αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, τις οποίες υπέβαλε το Conseil d'État (Βέλγιο) με αποφάσεις της 11ης Μαρτίου 2009, που περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 20 και 23 Μαρτίου 2009, στο πλαίσιο των δικών

Terre wallonne ASBL (C-105/09),

Inter-Environnement Wallonie ASBL (C-110/09)

κατά

Région wallonne,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, C. Toader (εισηγήτρια),
K. Schiemann, P. Kūris, και L. Bay Larsen, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott
γραμματέας: R. Žereš, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της συνεδριάσεως της 21ης
Ιανουαρίου 2010,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- η Inter-Environnement Wallonie ASBL, εκπροσωπούμενη από τον J. Sambon, avocat,
- η Région wallonne, εκπροσωπούμενη από τον A. Gillain, avocat,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον T. Materne και από τη C. Pochet,
- η Τσεχική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον M. Smolek,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την S. Pardo Quintillán και τον J.-B. Laignelot,

αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις της κατά τη συνεδρίαση της 4ης Μαρτίου 2010,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Οι αιτήσεις για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως αφορούν την ερμηνεία του άρθρου 3 της οδηγίας 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων (ΕΕ L 197, σ. 30).
- 2 Οι αιτήσεις αυτές υποβλήθηκαν στο πλαίσιο δύο διαφορών μεταξύ της Terre wallonne ASBL και της Inter-Environnement Wallonie ASBL με τη Région wallonne (Περιφέρεια της Βαλλονίας), με αντικείμενο την ακύρωση του διατάγματος της Κυβέρνησης της Βαλλονίας, της 15ης Φεβρουαρίου 2007, για την τροποποίηση του δεύτερου βιβλίου του περιβαλλοντικού κώδικα που αποτελεί τον κώδικα περί υδάτων και αφορά την αειφόρο διαχείριση του αζώτου στη γεωργία (*Moniteur belge* της 7ης Μαρτίου 2007, σ. 11118, στο εξής: προσβαλλόμενο διάταγμα).

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 91/676/ΕΟΚ

- 3 Το άρθρο 1 της οδηγίας 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης (ΕΕ L 375, σ. 1), προβλέπει:

«Η παρούσα οδηγία αποβλέπει:

— στη μείωση της ρύπανσης των υδάτων που προκαλείται άμεσα ή έμμεσα από νιτρικά ιόντα γεωργικής προελεύσεως και,

— στην πρόληψη της περαιτέρω ρύπανσης αυτού του είδους.»

- 4 Το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας αυτής ορίζει:

«1. Σύμφωνα με τα κριτήρια του παραρτήματος Ι, τα κράτη μέλη προσδιορίζουν τα ύδατα που υφίστανται ρύπανση και τα ύδατα που ενδέχεται να την υποστούν εάν δεν αναληφθεί δράση σύμφωνα με το άρθρο 5.

2. Εντός δύο ετών από την κοινοποίηση της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη χαρακτηρίζουν ευπρόσβλητες ζώνες όλες τις γνωστές περιοχές ξηράς που βρίσκονται στο έδαφός τους, των οποίων τα ύδατα απορρέουν στα ύδατα έχουν προσδιοριστεί σύμφωνα με την παράγραφο 1 και οι οποίες συμβάλλουν στη ρύπανση. Κοινοποιούν στην Επιτροπή αυτό τον αρχικό χαρακτηρισμό εντός έξι μηνών.»

5 Το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα γενικό επίπεδο προστασίας όλων των υδάτων από τη ρύπανση, εντός δύο ετών από την κοινοποίηση της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη:

α) θεσπίζουν έναν ή περισσότερους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής, που θα εφαρμόζονται προαιρετικά από τους γεωργούς και οι οποίοι περιέχουν διατάξεις που καλύπτουν τουλάχιστον τα στοιχεία του παραρτήματος II, σημείο Α.

[...].»

6 Κατά το άρθρο 5 της ίδιας οδηγίας:

«1. Εντός διετίας μετά τον προβλεπόμενο στο άρθρο 3 παράγραφος 2 αρχικό χαρακτηρισμό, ή εντός ενός έτους μετά από κάθε χαρακτηρισμό προβλεπόμενο στο άρθρο 3 παράγραφος 4, τα κράτη μέλη εκπονούν προγράμματα δράσης όσον αφορά τις χαρακτηρισμένες ευπρόσβλητες περιοχές για να επιτύχουν τους στόχους του άρθρου 1.

2. Ένα πρόγραμμα δράσης μπορεί να αφορά όλες τις ευπρόσβλητες ζώνες της επικράτειας ενός κράτους μέλους ή, όταν το κράτος μέλος το κρίνει σκόπιμο, μπορούν να καταρτίζονται διαφορετικά προγράμματα για διάφορες ευπρόσβλητες ζώνες ή τμήματα ζωνών.

3. Τα προγράμματα δράσης λαμβάνουν υπόψη:

α) τα διαθέσιμα επιστημονικά και τεχνικά στοιχεία, και μάλιστα εκείνα που αφορούν τις σχετικές εισροές αζώτου γεωργικής και άλλης προέλευσης·

β) τις περιβαλλοντικές συνθήκες στις συγκεκριμένες περιοχές του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους.

4. Τα προγράμματα δράσης εφαρμόζονται εντός τετραετίας από τη σύνταξή τους και περιλαμβάνουν τα εξής υποχρεωτικά μέτρα:

α) τα μέτρα του παραρτήματος III·

β) τα μέτρα τα οποία τα κράτη μέλη περιλαμβάνουν στον ή στους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής που καταρτίζονται σύμφωνα με το άρθρο 4, εκτός από όσα έχουν καταστεί κενά νοήματος λόγω των μέτρων του παραρτήματος III.

5. Επιπλέον, στα πλαίσια των προγραμμάτων δράσης, τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα συμπληρωματικά μέτρα ή τις ενισχυμένες δράσεις που κρίνουν ότι απαιτούνται εάν, εξ αρχής ή βάσει της πείρας που αποκτάται κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων δράσης, καθίσταται καταφανές ότι τα μέτρα της παραγράφου 4 δεν επαρκούν για την επίτευξη των στόχων του άρθρου 1. Κατά την επιλογή αυτών των μέτρων ή δράσεων, τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη τους την αποτελεσματικότητά τους καθώς και το κόστος τους σε σχέση με άλλα δυνατά προληπτικά μέτρα.

[...]»

- 7 Το παράρτημα III της οδηγίας 91/676, που τιτλοφορείται «Μέτρα που θα περιληφθούν σε προγράμματα δράσης σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 4, στοιχείο α'», προβλέπει:

«1. Τα μέτρα θα περιλαμβάνουν κανόνες σχετικούς με:

[...]

2) τη χωρητικότητα των δοχείων αποθήκευσης κοπριάς· η χωρητικότητα αυτή πρέπει να υπερβαίνει τη χωρητικότητα που απαιτείται για αποθήκευση κατά τη διάρκεια της μακρότερης περιόδου κατά την οποία απαγορεύεται η διασπορά κοπριάς στο έδαφος στην ευπρόσβλητη ζώνη, εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί στην αρμόδια αρχή ότι κάθε πλεονάζουσα ποσότητα κοπριάς πέραν από όση χωρούν τα δοχεία θα διατίθεται κατά τρόπο αβλαβή για το περιβάλλον·

[...]»

Η οδηγία 2001/42

8 Το άρθρο 2 της οδηγίας 2001/42 ορίζει:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας:

α) ως “σχέδια και προγράμματα” νοούνται τα σχέδια και προγράμματα, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, καθώς και οι τροποποιήσεις τους:

— που εκπονούνται ή/και εγκρίνονται από μια αρχή σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο ή που εκπονούνται από μια αρχή προκειμένου να εγκριθούν, μέσω νομοθετικής διαδικασίας, από το Κοινοβούλιο ή την Κυβέρνηση, και

— που απαιτούνται βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων.

β) ως “εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων” νοείται η εκπόνηση περιβαλλοντικής μελέτης, η διεξαγωγή διαβουλεύσεων, η συνεκτίμηση της περιβαλλοντικής μελέτης και των αποτελεσμάτων των διαβουλεύσεων κατά τη λήψη αποφάσεων καθώς και η παροχή πληροφοριών σχετικά με την απόφαση, σύμφωνα με τα άρθρα 4 έως 9.

[...]»

9 Σύμφωνα με το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας:

«1. Πραγματοποιείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σύμφωνα με τα άρθρα 4 έως 9, για σχέδια και προγράμματα που αναφέρονται στις παραγράφους 2 έως 4, και τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

2. Με την επιφύλαξη της παραγράφου 3, πραγματοποιείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων για όλα τα σχέδια και προγράμματα:

α) τα οποία εκπονούνται για τη γεωργία, δασοπονία, αλιεία, ενέργεια, βιομηχανία, μεταφορές, διαχείριση αποβλήτων, διαχείριση υδάτινων πόρων, τηλεπικοινωνίες, τουρισμό, χωροταξία ή χρήση του εδάφους και τα οποία καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ, ή

β) για τα οποία, λόγω των συνεπειών που ενδέχεται να έχουν σε ορισμένους τόπους, απαιτείται εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σύμφωνα με τα άρθρα 6 και 7 της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.

3. Τα αναφερόμενα στην παράγραφο 2 σχέδια και προγράμματα που καθορίζουν τη χρήση μικρών περιοχών σε τοπικό επίπεδο και οι ήσσονες τροποποιήσεις των αναφερόμενων στην παράγραφο 2 σχεδίων και προγραμμάτων υποβάλλονται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων μόνον όταν τα κράτη μέλη αποφασίζουν ότι ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

4. Τα κράτη μέλη αποφασίζουν εάν τα σχέδια και προγράμματα, πλην των αναφερόμενων στην παράγραφο 2, τα οποία καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων, ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

5. Τα κράτη μέλη αποφασίζουν κατά πόσον τα σχέδια και προγράμματα που αναφέρονται στις ανωτέρω παραγράφους 3 και 4, ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον είτε εξετάζοντας χωριστά κάθε περίπτωση είτε καθορίζοντας συγκεκριμένους τύπους σχεδίων και προγραμμάτων είτε συνδυάζοντας τις δύο αυτές προσεγγίσεις. Προς το σκοπό αυτό τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη σε κάθε περίπτωση τα κατάλληλα κριτήρια που εκτίθενται στο παράρτημα II προκειμένου να διασφαλίζεται ότι τα σχέδια και προγράμματα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον καλύπτονται από την παρούσα οδηγία.

[...]»

Η οδηγία 85/337/ΕΟΚ

¹⁰ Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ L 175, σ. 40), όπως έχει τροποποιηθεί από την

οδηγία 97/11/ΕΚ του Συμβουλίου, της 3ης Μαρτίου 1997 (ΕΕ L 73, σ. 5, στο εξής: οδηγία 85/337), προβλέπει:

«Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας, νοείται ως:

σχέδιο:

- η υλοποίηση κατασκευαστικών εργασιών ή άλλων εγκαταστάσεων ή έργων,
- άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι επεμβάσεις που αφορούν τη εκμετάλλευση των πόρων του εδάφους.

[...]»

- 11 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 85/337, τα σχέδια των κατηγοριών που αναφέρονται στο παράρτημα I υποβάλλονται σε εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
- 12 Κατά το άρθρο 8 της εν λόγω οδηγίας:

«Οι πληροφορίες που συγκεντρώνονται δυνάμει των άρθρων 5, 6 και 7 πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στα πλαίσια της διαδικασίας για τη χορήγηση αδείας.»

- 13 Το παράρτημα I της οδηγίας 85/337, με τίτλο «Έργα που εμπίπτουν στο άρθρο 4, παράγραφος 1», ορίζει:

«[...]

17. Εγκαταστάσεις εντατικής εκτροφής πουλερικών ή χοίρων με περισσότερες από:

α) 85 000 θέσεις για κοτόπουλα πάχυνσης, 60 000 θέσεις για ωτόκα·

β) 3 000 θέσεις για χοίρους πάχυνσης (άνω των 30 kg)

ή

γ) 900 θέσεις για χοιρομητέρες.

[...]»

- 14 Το παράρτημα II της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Έργα που εμπίπτουν στο άρθρο 4, παράγραφος 2», αναφέρει:

«1. Γεωργία, δασοκομία και υδατοκαλλιέργεια

[...]

- β) Έργα για τη χρησιμοποίηση ακαλλιέργητης γης ή ημιφυσικών περιοχών για εντατικές γεωργικές καλλιέργειες.

[...]

- ε) Εγκαταστάσεις εντατικής κτηνοτροφίας (εφόσον δεν περιλαμβάνονται στο παράρτημα I).

[...]»

Η οδηγία 2003/35/ΕΚ

- 15 Η δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση, όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ L 156, σ. 17), ορίζει:

«Θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα, σε σχέση με ορισμένες οδηγίες στον τομέα του περιβάλλοντος, οι οποίες απαιτούν από τα κράτη μέλη την κατάρτιση περιβαλλοντικών σχεδίων και προγραμμάτων, τα οποία όμως δεν περιέχουν επαρκείς διατάξεις όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η συμμετοχή του κοινού σύμφωνα με τις διατάξεις της σύμβασης του Aarhus [για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, η οποία συνήφθη, εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με την απόφαση 2005/370/EK του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (EE L 124, σ. 1, στο εξής: σύμβαση του Aarhus)], ιδίως δε με το άρθρο της 7. Άλλες συναφείς κοινοτικές νομοθετικές ρυθμίσεις προβλέπουν ήδη τη συμμετοχή του κοινού στην προπαρασκευή των σχεδίων και προγραμμάτων και, στο μέλλον, οι απαιτήσεις συμμετοχής του κοινού σύμφωνα με τη σύμβαση του Aarhus θα ενσωματώνονται εξ υπαρχής στη σχετική νομοθεσία.»

- 16 Το άρθρο 2 της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Συμμετοχή του κοινού σε σχέδια και προγράμματα», προβλέπει στις παραγράφους 2 και 5:

«2. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι παρέχεται έγκαιρα και πραγματικά στο κοινό η δυνατότητα να συμμετέχει στην προετοιμασία και τροποποίηση ή αναθεώρηση των σχεδίων ή των προγραμμάτων η κατάρτιση των οποίων απαιτείται σύμφωνα με τις διατάξεις που περιλαμβάνονται στο παράρτημα Ι.

[...]

5. Το παρόν άρθρο δεν εφαρμόζεται σε σχέδια και προγράμματα που εκτίθενται στο παράρτημα I για τα οποία η συμμετοχή του κοινού γίνεται δυνάμει της οδηγίας 2001/42 ή δυνάμει της οδηγίας 2000/60/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Οκτωβρίου 2000, για τη θέσπιση πλαισίου κοινοτικής δράσης στον τομέα της πολιτικής των υδάτων.»

- 17 Το παράρτημα I της οδηγίας 2003/35, με τίτλο «Διατάξεις για τα σχέδια και προγράμματα που αναφέρονται στο άρθρο 2», προβλέπει:

«[...]

γ) Άρθρο 5, παράγραφος 1, της [οδηγίας 91/676].

[...]»

Το εθνικό δίκαιο

- 18 Η οδηγία 2001/42 μεταφέρθηκε στο δίκαιο της Περιφέρειας της Βαλλονίας με τα άρθρα D. 52 επ. του πρώτου βιβλίου του περιβαλλοντικού κώδικα (*Moniteur belge* της 9ης Ιουλίου 2004, σ. 54654).

19 Το άρθρο D. 53 του κώδικα αυτού ορίζει:

«1. Πραγματοποιείται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σύμφωνα με τα άρθρα 52 έως 61, των σχεδίων και προγραμμάτων, καθώς και των τροποποιήσεών τους, για τα οποία καταρτίζεται από την Κυβέρνηση ο κατάλογος I, τα οποία:

1° εκπονούνται για τη γεωργία, δασοπονία, αλιεία, ενέργεια, βιομηχανία, μεταφορές, διαχείριση αποβλήτων, διαχείριση υδάτινων πόρων, εδάφη, τηλεπικοινωνίες, τουρισμό, και τα οποία καθορίζουν το πλαίσιο δυνητικής εφαρμογής στο μέλλον των αριθμούμενων στον κατάλογο που καταρτίζεται δυνάμει του άρθρου 66, [παράγραφος] 2, σχεδίων·

2° υποβάλλονται σε εκτίμηση δυνάμει του άρθρου 29 του νόμου της 12ης Ιουλίου 1973 για τη Διατήρηση της Φύσης.

[...]

3. Η Κυβέρνηση μπορεί να υποβάλει σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει του παρόντος κεφαλαίου τα σχέδια ή προγράμματα που ενδέχεται να έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και που δεν προβλέπονται από νομοθετικές ή διοικητικές διατάξεις ή από διάταγμα.

[...]»

20 Το άρθρο R. 47 του εν λόγω κώδικα προβλέπει:

«Ο κατάλογος των σχεδίων και προγραμμάτων του άρθρου 53, παράγραφος [1], που καταρτίζεται με διάταγμα, καθορίζεται στο παράρτημα V.»

- 21 Το εν λόγω παράρτημα V, που θεσπίστηκε με το διάταγμα της Κυβέρνησης της Βαλλονίας της 17ης Μαρτίου 2005, σχετικά με το πρώτο βιβλίο του περιβαλλοντικού κώδικα (*Moniteur belge* της 4ης Μαΐου 2005, σ. 21184), περιλαμβάνει μεταξύ άλλων το πρόγραμμα δράσης για την ποιότητα του αέρα, το πρόγραμμα δράσης για την ποιότητα των εδαφών και το πρόγραμμα δράσης για την προστασία της φύσης. Το παράρτημα αυτό δεν περιλαμβάνει όμως το πρόγραμμα δράσης για τη διαχείριση του αζώτου στη γεωργία στις ευπρόσβλητες ζώνες το οποίο είχε αρχικώς προβλεφθεί νομοθετικώς στην Περιφέρεια της Βαλλονίας με το διάταγμα της 10ης Οκτωβρίου 2002.
- 22 Όσον αφορά ειδικότερα το εν λόγω πρόγραμμα δράσης, οι σχετικές διατάξεις της νομοθεσίας της Περιφέρειας της Βαλλονίας, όπως ισχύουν σήμερα, παρατίθενται στο προσβαλλόμενο διάταγμα.
- 23 Το διάταγμα αυτό ορίζει τις προϋποθέσεις για τη διαχείριση του αζώτου στη γεωργία σε όλη την Περιφέρεια της Βαλλονίας. Καλύπτει επίσης τη διαχείριση του αζώτου στις ευπρόσβλητες ζώνες, για τις οποίες αποτελεί το πρόγραμμα δράσης που προβλέπεται στο άρθρο 5 της οδηγίας 91/676. Οι ευπρόσβλητες ζώνες αντιπροσωπεύουν το 42 % του εδάφους της εν λόγω περιφέρειας και το 54 % της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης.
- 24 Το κεφάλαιο IV του προσβαλλόμενου διατάγματος περιλαμβάνει το τμήμα 3 με τίτλο «Προϋποθέσεις για τη διαχείριση του αζώτου στη γεωργία σε όλη την Περιφέρεια της Βαλλονίας». Το τμήμα αυτό περιλαμβάνει, αφενός, τα υποτμήματα 1 έως 5 που έχουν εφαρμογή σε όλη την περιφέρεια, συμπεριλαμβανομένων των ευπρόσβλητων ζωνών, και τα υποτμήματα 6 και 7 που έχουν εφαρμογή μόνο στις ευπρόσβλητες ζώνες. Το σύνολο των υποτμημάτων αυτών συνθέτει το πρόγραμμα δράσης που προβλέπεται στο άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 25 Το Δικαστήριο, με την απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2005, C-221/03, Επιτροπή κατά Βελγίου (Συλλογή 2005, σ. I-8307), διαπίστωσε ότι το Βασίλειο του Βελγίου, παραλείποντας να θεσπίσει, εντός της ταχθείσας προθεσμίας, τις διατάξεις που είναι αναγκαίες για την πλήρη και ορθή μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο της οδηγίας 91/676, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπείχε από την εν λόγω οδηγία.
- 26 Προς εφαρμογή της ανωτέρω απόφασης του Δικαστηρίου, η Κυβέρνηση της Βαλλονίας εξέδωσε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 5 της οδηγίας 91/676, το προσβαλλόμενο διάταγμα. Το διάταγμα αυτό τροποποιεί το δεύτερο βιβλίο του περιβαλλοντικού κώδικα που αποτελεί τον κώδικα περί υδάτων και αφορά την αειφόρο διαχείριση του αζώτου στη γεωργία.
- 27 Η Terre Wallonne ASBL και η Inter-Environnement Wallonie ASBL ζήτησαν από το Conseil d'État την ακύρωση του εν λόγω διατάγματος της Κυβερνήσεως της Βαλλονίας προβάλλοντας, μεταξύ άλλων, ότι το πρόγραμμα που περιλαμβάνεται σ' αυτό δεν αποτέλεσε αντικείμενο εκτίμησης των περιβαλλοντικών του επιπτώσεων σύμφωνα με την οδηγία 2001/42.
- 28 Η Κυβέρνηση της Βαλλονίας υποστήριξε ότι το πρόγραμμα διαχείρισης του αζώτου στη γεωργία δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2001/42.
- 29 Το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι δεν αποκλείεται προγράμματα δράσης, όπως το προβλεπόμενο από την οδηγία 91/676, να αποτελούν σχέδια ή προγράμματα κατά την έννοια της οδηγίας 2001/42. Το εν λόγω δικαστήριο επισημαίνει, εξάλλου, ότι καμία διάταξη της νομοθεσίας της Περιφέρειας της Βαλλονίας που ίσχυε κατά την ημερομηνία έκδοσης του προσβαλλόμενου διατάγματος δεν εξαρτούσε το σχέδιο διαχείρισης του αζώτου από εκτίμηση των επιπτώσεων στο περιβάλλον, ότι δεν έχει αποδειχθεί ότι η κατάσταση αυτή αντιβαίνει οπωσδήποτε στην οδηγία 2001/42 και ότι η ορθή εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης δεν είναι τόσο προφανής ώστε να μη χωρεί καμία εύλογη αμφιβολία.

30 Το Conseil d'État αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Αποτελεί το πρόγραμμα διαχείρισεως του αζώτου για τις χαρακτηριζόμενες ως ευπρόσβλητες ζώνες, του οποίου την κατάρτιση προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 1, [της οδηγίας 91/676], σχέδιο ή πρόγραμμα κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', [της οδηγίας 2001/42] εκπονούμενο για τους τομείς της γεωργίας, δασοπονίας, αλιείας, ενέργειας, βιομηχανίας, μεταφορών, διαχείρισης αποβλήτων, διαχείρισης υδάτινων πόρων, τηλεπικοινωνιών, τουρισμού, χωροταξίας ή χρήσης του εδάφους, το οποίο καθορίζει το πλαίσιο δυναμικής εφαρμογής στο μέλλον των αριθμούμενων στα παραρτήματα I και II της [οδηγίας 85/337] σχεδίων;

- 2) Αποτελεί το πρόγραμμα διαχείρισεως του αζώτου για τις χαρακτηριζόμενες ως ευπρόσβλητες ζώνες, του οποίου την κατάρτιση προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 1, [της οδηγίας 91/676], σχέδιο ή πρόγραμμα κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/42, για το οποίο, δεδομένων των δυναμικών επιπτώσεών του σε ορισμένους τόπους, απαιτείται εκτίμηση βάσει των άρθρων 6 και 7 [της οδηγίας 92/43], ιδίως όταν το επίμαχο πρόγραμμα διαχείρισεως του αζώτου εφαρμόζεται σε όλες τις χαρακτηριζόμενες ως ευπρόσβλητες ζώνες της Περιφέρειας της Βαλλονίας;

- 3) Αποτελεί το πρόγραμμα διαχείρισεως του αζώτου για τις χαρακτηριζόμενες ως ευπρόσβλητες ζώνες, του οποίου την κατάρτιση προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676, άλλου είδους σχέδιο ή πρόγραμμα, πλην εκείνων που αναφέρει το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας [2001/42], το οποίο καθορίζει το πλαίσιο δυναμικής εφαρμογής στο μέλλον των σχεδίων για τα οποία τα κράτη μέλη πρέπει να εξακριβώσουν, βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 4, [της οδηγίας 2001/42], αν έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον σύμφωνα με [το άρθρο 3, παράγραφος 5, της οδηγίας αυτής];»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Επί του πρώτου ερωτήματος

- 31 Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, το Δικαστήριο αν πρόγραμμα διαχείρισης του αζώτου στη γεωργία, όπως αυτό της κύριας δίκης, μπορεί να αποτελεί σχέδιο ή πρόγραμμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42.
- 32 Πρέπει να τονιστεί, προηγουμένως, ότι θεμελιώδης σκοπός της οδηγίας 2001/42, όπως προκύπτει από το άρθρο της 1, είναι η υποβολή σε εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, στο στάδιο της εκπόνησης και πριν από την έγκρισή τους, ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.
- 33 Οσάκις η οδηγία 2001/42 απαιτεί μια τέτοια εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, τότε η οδηγία αυτή ορίζει τους ελάχιστους κανόνες για την εκπόνηση της περιβαλλοντικής μελέτης, την εφαρμογή της διαδικασίας διαβουλεύσεων, τη συνεκτίμηση των αποτελεσμάτων της περιβαλλοντικής εκτίμησης καθώς και την παροχή πληροφοριών σχετικά με την απόφαση που λαμβάνεται μετά το πέρας της εκτιμήσεως.
- 34 Προκειμένου να στοιχειοθετηθεί αν προγράμματα δράσης καταρτισθέντα κατ' εφαρμογήν του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676 (στο εξής: προγράμματα δράσης) εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42, πρέπει να εξεταστεί, πρώτον, αν τα εν λόγω προγράμματα δράσης συνιστούν «σχέδια και προγράμματα» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής και, δεύτερον, αν πληρούν τις προϋποθέσεις που τάσσει το άρθρο της 3, παράγραφος 2, στοιχείο α'.

Ως προς την εφαρμογή του άρθρου 2 της οδηγίας 2001/42

- 35 Επιβάλλεται η διαπίστωση, πρώτον, ότι τα προγράμματα δράσης, αφενός, εκπονούνται από εθνική, περιφερειακή ή τοπική αρχή ή από μια αρχή ενόψει της εγκρίσεώς τους, μέσω νομοθετικής διαδικασίας, από το Κοινοβούλιο ή την Κυβέρνηση και, αφετέρου, επιβάλλονται βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων.
- 36 Πρέπει στη συνέχεια να επισημανθεί ότι η οδηγία 91/676 απαιτεί την κατάρτιση τέτοιων προγραμμάτων δράσης για όλες τις «ευπρόσβλητες ζώνες» τις οποίες ορίζουν τα κράτη μέλη κατ' εφαρμογήν των διατάξεών της και ότι τα προγράμματα αυτά πρέπει να περιλαμβάνουν μέτρα και δράσεις παρόμοιου είδους με αυτά που απαριθμούνται στο άρθρο της 5, προοριζόμενα για την καταπολέμηση της νιτρορρυπάνσεως, των οποίων η εξασφάλιση της εφαρμογής τους καθώς και η εποπτεία τους εναπόκειται στα κράτη μέλη. Οι αρμόδιες αρχές πρέπει επίσης να επανεξετάζουν κατά διαστήματα τη λυσιτέλεια των μέτρων και των δράσεων και, ενδεχομένως, να αναθεωρούν τα προγράμματα δράσης.
- 37 Εξάλλου, όπως τόνισε η γενική εισαγγελέας στα σημεία 25 έως 28 των προτάσεών της, η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από τη δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2003/35, καθώς και από το άρθρο 2, παράγραφος 5, και από το παράρτημά της I.
- 38 Συναφώς, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι η οδηγία 2003/35 προβλέπει τη ρύθμιση της συμμετοχής του κοινού κατά την εκπόνηση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον, προκειμένου να ευθυγραμμισθεί η νομοθεσία της Ένωσης με τη Σύμβαση του Aarhus.

- 39 Όπως προκύπτει από τη δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2003/35, ορισμένες κοινοτικές νομοθετικές πράξεις περιείχαν ήδη διατάξεις σχετικές με τη συμμετοχή του κοινού στην εκπόνηση σχεδίων και προγραμμάτων οι οποίες ήσαν σύμφωνες με τη σύμβαση του Aarhus. Επομένως, το άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας αυτής αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου αυτού τα «σχέδια και προγράμματα» που αναφέρονται στο παράρτημα I της εν λόγω οδηγίας, για τα οποία παρόμοιες διατάξεις είχαν τεθεί σε εφαρμογή βάσει της οδηγίας 2001/42. Πάντως, τα προγράμματα δράσης του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676 περιλαμβάνονται στα ανωτέρω σχέδια και προγράμματα.
- 40 Βεβαίως, το άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2003/35 θεσπίστηκε στο πλαίσιο των διατάξεων σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην ανάπτυξη ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων για το περιβάλλον. Ωστόσο, θα ήταν αντιφατικό να γίνει δεκτό ότι τα προγράμματα δράσης εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2 της οδηγίας 2001/42 μόνον όταν πρόκειται για διατάξεις σχετικές με τη συμμετοχή του κοινού στην έγκριση του σχεδίου ή του προγράμματος, ενώ τα ίδια προγράμματα δράσης δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διάταξης αυτής όταν αφορούν την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.
- 41 Τέλος, πρέπει να διευκρινιστεί ότι, μολονότι κάθε νομοθετικό μέτρο για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης δεν αποτελεί «σχέδιο» ή «πρόγραμμα» κατά την έννοια της οδηγίας 2001/42, το γεγονός και μόνον ότι ένα τέτοιο μέτρο θεσπίζεται δια της νομοθετικής οδού δεν αποτελεί λόγο εξαιρέσεως του από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής, εφόσον έχει τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται στη σκέψη 36 της παρούσας αποφάσεως.
- 42 Από όλα τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι τα προγράμματα δράσης, λόγω των χαρακτηριστικών τους αλλά και όπως συνάγεται από την πρόθεση του νομοθέτη της Ένωσης, αποτελούν «σχέδια» και «προγράμματα» κατά την έννοια της οδηγίας 2001/42.

Επί της εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42

- 43 Πρέπει να αναφερθεί ότι, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42, υποβάλλονται σε συστηματική εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων τα σχέδια και προγράμματα τα οποία, αφενός, εκπονούνται για ορισμένους τομείς και τα οποία, αφετέρου, καθορίζουν το πλαίσιο για δυνητικές στο μέλλον άδειες έργων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 85/337.
- 44 Όσον αφορά την πρώτη προϋπόθεση που θέτει το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42, αρκεί η διαπίστωση ότι από τον τίτλο της οδηγίας 91/676 προκύπτει ότι τα προγράμματα δράσης εκπονούνται για τη γεωργία.
- 45 Όσον αφορά τη δεύτερη προϋπόθεση, για να στοιχειοθετηθεί αν τα προγράμματα δράσης καθορίζουν το πλαίσιο για μελλοντικές άδειες έργων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 85/337, πρέπει να εξεταστεί το περιεχόμενο και ο σκοπός των προγραμμάτων αυτών, λαμβανομένου υπόψη του πεδίου εφαρμογής της περιβαλλοντικής εκτίμησης των έργων, όπως προβλέπεται από την εν λόγω οδηγία.
- 46 Έτσι, όσον αφορά τον σκοπό των προγραμμάτων δράσης, όπως προκύπτει από την οδηγία 91/676 και ιδίως από τις αιτιολογικές σκέψεις της 9 έως 11, από τα άρθρα της 1 και 3 έως 5, καθώς και από τα παραρτήματά της, τα προγράμματα αυτά εξετάζουν συνολικά, στις ευπρόσβλητες ζώνες, τα περιβαλλοντικά προβλήματα που συνδέονται με τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης, και θέτουν σε εφαρμογή ένα οργανωμένο σύστημα για την εξασφάλιση ενός γενικού επιπέδου προστασίας από τη ρύπανση αυτή.

- 47 Ο ειδικός χαρακτήρας των εν λόγω προγραμμάτων έγκειται στο ότι αποτελούν μία σφαιρική και συνεκτική προσέγγιση που έχει τον χαρακτήρα συγκεκριμένου και δι-αρθρωμένου σχεδιασμού, ο οποίος καλύπτει τις ευπρόσβλητες ζώνες, ενδεχομένως στο σύνολο της επικράτειας και αφορά τη μείωση και την πρόληψη της νιτρορρύ-πανσης γεωργικής προέλευσης.
- 48 Όσον αφορά το περιεχόμενο των προγραμμάτων δράσης, όπως προκύπτει από το άρθρο 5 της οδηγίας 91/676, σε συνδυασμό με το παράρτημά της III, τα εν λόγω προγράμματα περιλαμβάνουν συγκεκριμένα και υποχρεωτικά μέτρα, αφορούν ιδί-ως τις περιόδους κατά τις οποίες απαγορεύεται η διασπορά στο έδαφος ορισμένων τύπων λιπασμάτων, τη χωρητικότητα των δοχείων αποθηκείσεως κοπριάς, τις με-θόδους διασποράς και τη μέγιστη ποσότητα άζωτούχας κοπριάς που επιτρέπεται να διασπείρεται στο έδαφος. Τα μέτρα αυτά εξασφαλίζουν ιδίως, όπως προβλέπει το σημείο 2 του παραρτήματος III της οδηγίας 91/676, ότι, για κάθε γεωργική ή κτηνο-τροφική μονάδα, η ποσότητα κοπριάς που προστίθεται κάθε χρόνο στο έδαφος, είτε από ανθρώπους είτε από τα ίδια τα ζώα, δεν υπερβαίνει μια ποσότητα ανά εκτάριο που αντιστοιχεί σε 170 kg άζωτο.
- 49 Όσον αφορά το περιεχόμενο της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προ-βλέπει η οδηγία 85/337, πρέπει να υπομνησθεί προηγουμένως ότι τα μέτρα που περι-λαμβάνονται στα προγράμματα δράσης αφορούν τις εγκαταστάσεις εντατικής κτη-νοτροφίας που απαριθμούνται στα σημεία 17 του παραρτήματος I και 1, στοιχείο ε', του παραρτήματος II της οδηγίας 85/337.
- 50 Πρέπει να υπομνησθεί ότι, στο πλαίσιο της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσε-ων που προβλέπει η οδηγία 85/337, οι εθνικές αρχές πρέπει να λάβουν υπόψη όχι μόνον τα άμεσα αποτελέσματα των σχεδιαζόμενων εργασιών, αλλά και τις περιβαλ-λοντικές επιπτώσεις που θα ήταν δυνατό να προκληθούν από τη χρήση και την εκ-μετάλλευση των έργων που θα προκύψουν από τις εργασίες αυτές (αποφάσεις της 28ης Φεβρουαρίου 2008, C-2/07, Abraham κ.λπ., Συλλογή 2008, σ. I-1197, σκέψη 43, και της 25ης Ιουλίου 2008, C-142/07, Ecologistas en Acción-CODA, Συλλογή 2008, σ. I-6097, σκέψη 39).

- 51 Ειδικότερα, όσον αφορά τις εγκαταστάσεις που προορίζονται για την εντατική κτηνοτροφία, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων πρέπει να περιλαμβάνει τις επιπτώσεις των εν λόγω εγκαταστάσεων στην ποιότητα των υδάτων (βλ., συναφώς, απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2005, C-121/03, Επιτροπή κατά Ισπανίας, Συλλογή 2005, σ. I-7569, σκέψη 88).
- 52 Όπως ορθώς επισήμανε η γενική εισαγγελέας στο σημείο 80 των προτάσεών της, το άρθρο 8 της οδηγίας 85/337 επιτάσσει, στο πλαίσιο της διαδικασίας για την έγκριση των σχεδίων αυτών, να λαμβάνονται υπόψη οι περιβαλλοντικές πτυχές τις οποίες ρυθμίζουν τα προγράμματα δράσης.
- 53 Εξάλλου, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, όπως προκύπτει από το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, τα προγράμματα δράσης που εγκρίνονται κατ' εφαρμογήν της παραγράφου 1 του άρθρου αυτού πρέπει να προβλέπουν ένα σύνολο μέτρων από την τήρηση των οποίων μπορεί να εξαρτάται η έγκριση της άδειας που χορηγείται στα σχέδια που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 85/337 και για τον καθορισμό των οποίων η οδηγία 91/676 παρέχει στα κράτη μέλη ένα περιθώριο εκτιμήσεως. Αυτό ισχύει, ειδικότερα, για τα μέτρα σχετικά με την αποθήκευση κοπριάς του παραρτήματος III της οδηγίας 91/676 όσον αφορά τα προοριζόμενα για εντατική κτηνοτροφία σχέδια εγκαταστάσεων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 85/337.
- 54 Σε μια τέτοια περίπτωση, στην οποία, πάντως, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εκτιμήσει το υποστατό και το περιεχόμενο του οικείου προγράμματος δράσης, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το εν λόγω πρόγραμμα δράσης πρέπει να θεωρηθεί, όσον αφορά τα μέτρα αυτά, ως καθορίζον το πλαίσιο δυνητικής εφαρμογής στο μέλλον των σχεδίων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 85/337 κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42.

- 55 Βάσει των ανωτέρω σκέψεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι πρόγραμμα δράσης που καταρτίζεται δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676 συνιστά κατ' αρχήν σχέδιο ή πρόγραμμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42 εφόσον αποτελεί «σχέδιο» ή «πρόγραμμα» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής και περιλαμβάνει μέτρα από την τήρηση των οποίων εξαρτάται η έγκριση της άδειας που ενδέχεται να χορηγηθεί για την υλοποίηση των σχεδίων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 85/337.

Επί του δευτέρου και του τρίτου ερωτήματος

- 56 Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι δεν είναι απαραίτητο, για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, να δοθεί απάντηση στο κατά πόσον το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2001/42 επιβάλλει επίσης εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των προγραμμάτων δράσης.
- 57 Επομένως, παρέλκει η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα.
- 58 Λαμβανομένου υπόψη του ότι το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 2001/42 έχει εφαρμογή μόνο στην περίπτωση που δεν έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της παραγράφου 2 του ίδιου άρθρου, παρέλκει η απάντηση στο τρίτο ερώτημα.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 59 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαινεται:

Πρόγραμμα δράσης που καταρτίζεται δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης, συνιστά κατ' αρχήν σχέδιο ή πρόγραμμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2001/42/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 2001, σχετικά με την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων, εφόσον αποτελεί «σχέδιο» ή «πρόγραμμα» κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής και περιλαμβάνει μέτρα από την τήρηση των οποίων εξαρτάται η έγκριση της άδειας που ενδέχεται να χορηγηθεί για την υλοποίηση των σχεδίων που απαριθμούνται στα παραρτήματα I και II της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον, όπως έχει τροποποιηθεί από την οδηγία 97/11/ΕΚ του Συμβουλίου, της 3ης Μαρτίου 1997.

(υπογραφές)